

21. Hillegeist S.A., Keating E.K., Cram D.P., Lundstedt K.G. (2004) Assessing the probability of bankruptcy. *Rev Acc Stud* 9(1):5-34.
22. Пахновская М.Н. Мишурова А.И. Особенности использования модели блэка – шоулза в оценке эффективности инвестиционных проектов. / *Экономический анализ: теория и практика*, 2018, т. 17, вып. 7, стр. 1285-130.
23. Rene M. Stulz. Chapter 18: Credit risks and credit derivatives. // *Risk Management and Derivatives*. – Consortium, 1999.
24. Black, Fischer, Myron Scholes. The Pricing of Options and Corporate Liabilities. // *Journal of Political Economy journal*. 1973. Vol. 81, no. 3. P. 637-654. doi:10.1086/260062
25. Merton, Robert C. Theory of Rational Option Pricing. // [Bell Journal of Economics and Management Science journal](#). The RAND Corporation, 1973. Vol. 4, no. 1. P. 141-183. doi:10.2307/3003143. — [JSTOR 3003143](#)
26. Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.
27. Raimjanova M., Sabirova L., Khanova N., Shadiyeva D., Rakhmankulova B. (2023). The Consequences of the Pandemic on the Inflow of Foreign Investment Abroad and in the Republic of Uzbekistan. XV International Scientific Conference "INTERAGROMASH 2022". INTERAGROMASH 2022. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 574. Springer, Cham.

ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ОРҚАЛИ СОЛИҚҚА РИОЯ ҚИЛИШНИ КУЧАЙТИРИШ

Очилов Адҳам Музаффарович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузурдаги
«Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг
илмий асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот
маркази мустақил изланувчиси

[doi https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss6/a21](https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss6/a21)

Аннотация. Ушбу тадқиқотнинг аҳамияти унинг солиқ қонунчилигига риоя қилишни кучайтиришга қаратилган сиёсий қарорлар ва қонунчилик ислохотларини хабардор қилиш салоҳиятидадир. Энг яхши амалиётларни аниқлаш, муайян қонунчиликдаги ўзгаришларнинг таъсирини ёритиб бериш ва тавсиялар бериш орқали ушбу тадқиқот глобал миқёсда солиқ тизимларини оптималлаштириш бўйича давом этаётган такомиллаштиришга ҳисса қўшади. Топилмалар, айниқса, даромад олиш мақсадлари ва ихтиёрий риоя қилишни рағбатлантирадиган солиқ муҳитини ривожлантириш ўртасидаги мувозанатни сақлашга интилаётган амалиётчилар учун тегишли бўлиши мумкин.

Калит сўзлар: солиқ мажбуриятлари, солиқлар, йиғимлар, солиқ тўлашдан бўйин товлаш, солиққа тортиш.

УСИЛЕНИЕ НАЛОГОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ПУТЕМ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Очилов Адҳам Музаффарович

Независимый исследователь научно-исследовательского центра
«Научные основы и проблемы развития экономики Узбекистана»
при Ташкентском государственном экономическом университете

Аннотация. Важность этого исследования заключается в его потенциале для информирования политических решений и законодательных реформ, направленных на повышение налогового законодательства. Выявляя передовой опыт, подчеркивая влияние конкретных законодательных изменений и давая рекомендации, это исследование способствует постоянным улучшениям в оптимизации налоговых систем во всем мире. Результаты могут быть особенно актуальны для практиков, стремящихся найти баланс между целями получения доходов и созданием налоговой среды, которая поощряет добровольное соблюдение требований.

Ключевые слова: налоговые обязательства, налоги, сборы, уклонение от уплаты налогов, налогообложение.

Ochilov Adham Muzaffarovich

Independent researcher of the scientific research center

"Scientific foundations and problems of the development of the economy of Uzbekistan" under the Tashkent State University of Economics

Abstract. *The importance of this research lies in its potential to inform policy decisions and legislative reforms aimed at enhancing tax compliance. By identifying best practices, highlighting the impact of specific legislative changes, and making recommendations, this study contributes to ongoing improvements in optimizing tax systems globally. The findings may be particularly relevant to practitioners seeking to strike a balance between revenue generation objectives and fostering a tax environment that encourages voluntary compliance.*

Key words: *tax obligations, taxes, levies, tax evasion, taxation.*

Кириш. Солиқ тизимининг самарали ишлаши солиқ тўловчиларнинг ўз мажбуриятларини қай даражада бажонидил бажаришига боғлиқ, десак хато бўлмайди. Давлат даромадлари оқимини таъминлашнинг муҳим элементи бўлган солиқ қонунчилигига кўп сонли омиллар таъсир кўрсатади, бунда солиқ қонунчилиги ҳал қилувчи роль ўйнайди. Ушбу тадқиқот солиқ қонунчилигини такомиллаштириш объективи орқали солиққа риоя қилишни кучайтириш заруриятини ўрганади. Жамиятлар ривожланиши ва иқтисодий жараёнларнинг ўзгариши билан солиқ қонунлари аниқлик, адолат ва самарадорликни таъминлаш учун мослашиши керак.

Солиқ мажбурияти шунчаки қонуний мажбурият эмас, балки у амалдаги жамиятнинг тамал тошидир. Солиқлар давлат хизматлари, инфратузилма ва ижтимоий таъминот дастурларини молиялаштиради, бу эса мустаҳкам ва самарали солиққа тортиш тизимининг аҳамиятини таъкидлайди. Лекин солиқ қонунчилигининг юқори даражасига эришиш ва уни сақлаб қолиш мураккаб муаммо бўлиб, унинг муваффақияти солиқ қонунчилигининг сифати билан чамбарчас боғлиқ.

Тарихий жиҳатдан солиқ қонунлари иқтисодий парадигмалар, ижтимоий кутишлар ва глобал динамикадаги ўзгаришларга жавоб берадиган муҳим ўзгаришларни бошдан кечирди. Солиқ қонунчилигининг эволюцияси даромадларни шакллантириш ва солиқ тўловчининг капитали ўртасидаги доимий мувозанатга интилишни акс эттиради. Солиқ қонунчилигининг тарихини тушуниш самарали солиқ қонунчилигини ишлаб чиқишга хос бўлган муаммолар ва имкониятлар ҳақида тушунча беради.

Бутун дунёдаги солиқ органлари XXI аср муаммолари билан курашаётган бир пайтда, ушбу тадқиқотдан олинган тушунчалар нафақат ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкам, балки қо-

нунларга риоя қилиш маданиятига ҳам ёрдам берадиган солиқ қонунчилигини ишлаб чиқишда ёрдам бериши мумкин. Бундан ташқари, тадқиқот ушбу соҳадаги кейинги тадқиқотларни рағбатлантириши мумкин, бу эса солиқ қонунчилигининг солиқ тўловчиларнинг хатти-ҳаракатларига таъсир қилиш механизмларини чуқурроқ тушунишга ёрдам беради.

Адабиётлар шарҳи. Фуқаролар солиқ тўлашни ўз ҳукумати ва солиқ органлари билан муносабатларининг ажралмас жиҳати сифатида кўрадиган солиқ тўлаш маданиятини яратиш мамлакатларга барқарор, башорат қилинадиган ва барқарор фискал муҳитни, жамоат товарларини ва бойликларни тақсимлашни таъминлашда муҳим аҳамиятга эга [1]. Буларнинг барчаси давлат ва фуқаролар ўртасида самарали ҳамкорлик мавжудлигига ва бу муносабатларда солиқ тизимининг ҳал қилувчи ролига боғлиқ. Ижтимоий шартномаларни мустаҳкамлаш нафақат солиққа риоя қилишни кучайтириш, балки барқарор ислохотларни сиёсий қўллаб-қувватлашни ривожлантириш ва янада самаралироқ, адолатли ва ҳисобдор солиқ тизимларини изчил таъминлашга қаратилган [2].

Илгари олимлар солиққа риоя қилишни турли нуқтаи назардан аниқлаганлар. С.Жеймс ва С.Аллей фикрига кўра, солиқ қонунчилигига риоя қилишнинг энг оддий таърифларидан бири солиқ тўловчиларнинг солиқ қонунчилигига бўйсунуш даражасидир [3]. Бундан ташқари, С.Жеймс ва С.Аллей солиқ тўловчининг хатти-ҳаракатларининг ҳуқуқий нуқтаи назаридан солиққа риоя қилиш қонунининг ҳарфи ва руҳига мувофиқлиги нуқтаи назаридан кўриб чиқилиши кераклигини тушунтиради. Психологик ва ижтимоий ёндашувдан фойдаланган ҳолда, Э.Кирчлер солиққа риоя қилишни солиқ тўловчиларнинг солиқларни тўлашга тайёрлиги сифатида бел-

гилайди [4], Ж.Ротх ва бошқалар солиқ қонунчилигига мувофиқ солиқ мажбурияти тўғрисида тўғри ҳисобот бериш сифатида солиққа риоя қилишни тавсифлайди [5]. Ф.Инациус [6] ва Э.Хассан ва бошқаларга [7] кўра солиққа риоя қилиш солиқ тўловчининг солиқ қонунчилигига риоя қилиш, ҳар йили даромадларини тўғри декларациялаш ва барча солиқларни ўз вақтида тўлаш қобилияти ва тайёрлигини англатади.

Солиқ тўловчилар нима учун солиқ қонунчилигига риоя қилишларини ёки уларга риоя қилмасликларини тушуниш келажакда солиққа риоя қилишнинг юқори даражасига эришиш ва фискал бўшлиқни самарали ҳал қилиш учун калит ҳисобланади [8]. Солиқларга риоя қилиш ҳар доим ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлардаги кўплаб ҳукуматлар учун муҳим муаммо бўлиб келган, чунки ҳукумат давлат эҳтиёжларини қондириш учун зарур бўлган даромадларни топишдан манфаатдор [9]. Солиқ қонунчилигини бошқариш кўплаб давлатлар учун кенг тарқалган муаммо бўлса ҳам, солиқ қонунчилигига риоя қилиш бўйича қарорларнинг сабаблари ҳар бир мамлакатда фарқ қилади. М.Палил каби олимлар бу ўзгаришни мамлакатлар солиқ қонунчилигини рағбатлантириш сиёсатини ишлаб чиқишда турлича ёндашувларни танлашини ва уларнинг ҳар бири турли солиқ қонунлари ва қоидаларига эга эканлигини таъкидлаш билан изоҳлайди [10]. Бироқ, динамик муҳитни ҳисобга олган ҳолда, вақт ўтиши билан шартларнинг ўзгариши турли хил ҳулосаларга олиб келиши мумкинлигини ҳисобга олиб, солиқ қонунчилиги соҳасида доимий тадқиқотлар талаб этилади.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Солиқ қонунчилигининг тарихий эволюцияси иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий кучлар ўртасидаги динамик ўзаро таъсирни акс эттиради. Қадимги цивилизациялардан тортиб замонавий миллий давлатларгача солиқ қонунлари жамиятларнинг ривожланаётган эҳтиёжларини қондириш учун мослашган. Солиқ қонунчилигининг тарихий истиқболлари замонавий сиёсатчилар учун қимматли сабоқ бўлиб, даромад олиш ва жамият адолати ўртасидаги мувозанатни сақлаш муҳимлигини таъкидлайди. Тадқиқот давом этар экан, ушбу тарихий тушунчалар жорий солиқ қонунчилиги асосларини таҳлил қилиш ва уларнинг мувофиқликка таъсири ҳақида маълумот беради.

Аниқ ва шаффоф солиқ қонунчилиги солиқ тўловчилар ўз мажбуриятларини тушунишлари, асосли қарорлар қабул қилишлари

ва қонунларга бажонидил риоя қилишлари учун шароит яратиш, яхши фаолият юритаётган солиқ тизими учун асос бўлиб хизмат қилади. Солиқ қонунчилигини такомиллаштириш кўп қиррали вазифа бўлиб, у нафақат самарали ижрони, балки аниқ ва адолатли солиқ қонунчилигини ҳам ўз ичига олади. Солиқ қонунчилигининг такомиллаштирилганлиги ноаниқликни камайтириш, шаффофликни ошириш ва солиқ тўловчилар учун янада қулай шарт-шароитларни яратиш орқали риоя этилишини кучайтиришга сезиларли ҳисса қўшиши мумкин.

Бир қатор мамлакатларда солиқ қонунчилигига риоя қилишни кучайтириш, солиқ тизимини соддалаштириш ва иқтисодий ўсишни рағбатлантириш мақсадида муваффақиятли ислоҳотлар амалга оширилди. Турли ҳудудларда солиқ қонунчилигидаги муваффақиятли ислоҳотларга мисоллар келтирамиз:

Товар ва хизматлар солиғи ислоҳоти: Янги Зеландия 1986 йилда товар ва хизматлар солиғини жорий этиш орқали кенг қамровли солиқ ислоҳотини амалга оширди. Бу ислоҳот турли билвосита солиқларни алмаштирди ва солиқ тизимини соддалаштириб, соддалик ва очиқликка ҳисса қўшди. Товар ва хизматлар солиғи солиққа тортиш базасини кенгайтириш ва даромад олишда муваффақият қозонди, шу билан бирга риоя қилиш юкини минималлаштирди.

Ўсишни қўллаб-қувватловчи солиқ сиёсати: Сингапур корпоратив солиқ ставкаларини рақобатбардош ушлаб туриш орқали доимий равишда ўсиш суръатлари бўйича солиқ муҳитини сақлаб келмоқда. Мамлакатда хориж сармоясини жалб қилиш ва саноатнинг аниқ тармоқларини ривожлантириш учун мақсадли солиқ имтиёзлари ҳам жорий этилган. Ушбу чора-тадбирлар Сингапурнинг глобал бизнес маркази мақомига эга бўлишига ёрдам берди.

Солиқларни қисқартириш ва иш жойлари тўғрисидаги қонун: Солиқларни қисқартириш ва иш жойлари тўғрисидаги қонун Қўшма Штатлардаги муҳим солиқ ислоҳоти эди. Унинг мақсади солиқ кодексини соддалаштириш, жисмоний шахслар ва корхоналар учун солиқ ставкаларини пасайтириш ва хориждаги даромадларни репатриация қилишни рағбатлантириш эди. Ушбу ислоҳотнинг таъсири ва қарашлари турлича бўлсада, у солиқ тизимини тартибга солиш ва модернизация қилишга қаратилган саъй-ҳаракатларни намоён этди.

Австралия 2000 йилда турли билвосита солиқлар ўрнига товар ва хизматлар солиғини жорий қилди. Ислоҳот содда ва адолатли солиқ тизимини яратишга қаратилган эди. Дастлабки қийинчиликларга қарамай, товар ва хизматлар солиғи Австралия ҳукумати учун асосий даромад манбаига айланди ва унинг амалга оширилиши янада шаффоф ва самарали солиқ тузилмасини яратишга ёрдам берди.

Эстония 1994 йилда ягона солиқ тизimini қабул қилди, у ҳам жисмоний, ҳам юридик шахсларнинг даромадларига ягона солиқ ставкасини қўллади. Ушбу соддалаштирилган ёндашув солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг камайиши, иқтисодий ўсишни рағбатлантириш ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш имконини берди. Эстония солиқ тизими кўпинча дунёдаги энг оддийларидан бири сифатида тилга олинади.

Чили 2014 йилда таълим учун даромадларни ошириш ва даромадлар тенгсизлигини камайтириш учун солиқ ислоҳотини амалга оширди. Ислоҳот корпоратив солиққа тортиш ва прогрессив даромад солиғи ставкаларини жорий этишни ўз ичига олди. Қарама-қаршиликларга қарамай, у адолатли солиқ тизимини яратиш ва ижтимоий дастурларга ресурсларни ажратишни мақсад қилган.

Руанда 2020 йилда рақамли солиққа тортиш чораларини, шу жумладан онлайн хизматларни солиққа тортишни амалга оширди. Ушбу истиқболли ислоҳот солиқ тизимини рақамли иқтисодиётга мослаштириш, онлайн режимда фаолият юритаётган корхоналарнинг мамлакат даромадига ҳисса қўшишини таъминлашга қаратилган эди. Бу технологик тараққиёт туфайли юзага келадиган муаммоларни ҳал қилиш бўйича саъй-ҳаракатларни акс эттиради.

Буюк Британиянинг 2019 йилда бошланган солиқларни рақамли қилиш ташаббуси бизнес ва жисмоний шахслар учун солиқ ҳисоботларини тақдим этиш жараёнини рақамлаштириш ва соддалаштиришга қаратилган. Ислоҳот корхоналардан ёзувларни юриштиш ва солиқ декларациясини топшириш учун рақамли воситалардан фойдаланишни талаб қилади. Солиқларни рақамли қилиш технологик интеграция орқали хатоларни камайтиришга, самарадорликни оширишга ва мувофиқликни оширишга интилади.

Бу мисоллар солиқ қонунчилигида мослашувчанлик, адолатлилик ва самарадорликнинг муҳимлигини таъкидлаб, солиқ ислоҳотига турлича ёндашувларни кўрсатиб беради.

Муваффақиятли ислоҳотлар кўпинча иқтисодиётнинг ўзига хос эҳтиёжларини қондиради, шаффофликни таъминлайди ва кенгроқ иқтисодий ва ижтимоий мақсадларга мос келади.

Кўпинча кенг қамровли ислоҳотлар, жумладан, қонунчиликдаги ўзгаришлар, кучайтирилган ижро чоралари ва технологиялардан фойдаланиш натижасидир. Солиқ қонунчилигида сезиларли яхшиланишларни бошдан кечирган айрим мамлакатларни ҳам келтириб ўтсак:

Швеция солиқ жараёнларини соддалаштириш ва шаффофликни ошириш учун рақамли технологиялардан фойдаланишда муваффақият қозонди. Электрон ариза бериш тизимлари ва онлайн хизматларнинг жорий этилиши жисмоний шахслар ва тадбиркорлик субъектлари учун солиқ мажбуриятларини бажаришни соддалаштирди, хатолар ва риюя этмаслик ҳолатларини камайтирди.

Жанубий Корея солиқ маъмуриятчилигини яхшилаш учун илғор технологиялардан, жумладан сунъий интеллект ва маълумотлар таҳлилидан фойдаланган. Маълумотларга асосланган ёндашувлардан фойдаланиш қонунбузарликлар ва солиқ тўлашдан бўйин товлаш ҳолатларини янада самарали аниқлаш имконини беради, бу эса мувофиқлик ставкаларининг ошишига ёрдам беради.

Норвегиянинг солиққа риюя этишдаги муваффақияти қисман аҳолининг солиқ тизимига бўлган ишончининг юқори даражаси билан боғлиқ. Ҳукумат жамоатчилик билан фаол ҳамкорлик қилиб, солиқ мажбуриятлари ҳақида аниқ маълумот тақдим этди ва муаммоларни ҳал қилишда ҳамкорликда ёндашувни қўллади, ихтиёрий риюя қилишга ҳисса қўшди.

Эстониянинг электрон бошқарувга содиқлиги солиқ маъмуриятчилигига ҳам тааллуқлидир. Мамлакатда солиқ тўловларини онлайн тарзда тақдим этиш тизими соддалиги ва самарадорлиги, солиқ қонунчилигини юқори даражада бажаришга хизмат қилаётгани кўпчиликнинг эътирофига сазовор бўлди.

Канада солиқ тўловчиларни ўз мажбуриятлари тўғрисида хабардор қилиш учун кенг қамровли халқ таълими ва тарғибот дастурларини амалга оширди. Аниқ мулоқот, фойдаланиш мумкин бўлган манбалар ва ёрдам билан биргаликда канадаликлар ўртасида мувофиқликни яхшилашга ёрдам берди.

Умуман олганда, маълумотларга асосланган ҳуқуқни қўллашдан тортиб, фаол жамоатчилик иштироки ва таълим ташаббусларигача бўлган юқори солиқ талабларига эри-

шиш учун турли стратегияларни намойиш этади. Мувофиқликни муваффақиятли яхшилаш кўпинча ҳар бир ҳукуматларнинг ўзига хос эҳтиёжлари ва муаммоларига мослаштирилган ушбу ёндашувларнинг комбинацияси ни ўз ичига олади.

Бугунги кунда солиқ қонунчилиги чуқур ўйлаб кўришни ва такомиллаштиришни тақозо этади. Такومиллаштирилган солиқ қонунлари нафақат қонуний жиҳатдан мустаҳкам бўлиши, балки ихтиёрий солиқ тўловларига риоя қилишни рағбатлантирадиган муҳитни яратиш учун ҳам ишлаб чиқилган бўлиши керак. Бу ерда солиқ қонунчилигини риоя қилишни рағбатлантириш учун такомиллаштиришнинг бир неча усуллари келтирилган:

Оддийлик ва равшанлик: Аниқ ва тушунарли тилдан фойдаланган ҳолда қонун лойиҳаси ноаниқликларни ва талқин қилиш муаммоларини камайтириш учун. Солиқ тўловчилар ўз мажбуриятларини тушунишларини осонлаштириш учун солиқ тузилмаларини соддалаштириш лозим бўлади. Сабаби солиқ қонунчилигидаги соддалиқ ва равшанлик ихтиёрий риоя қилишни рағбатлантирадиган муҳитни яратиш учун асосдир. Осон тушуниладиган ва таълим ташаббуслари билан қўллаб-қувватланадиган қонун ҳужжатлари солиқ тўловчилар ва солиқ органлари ўртасида ишонч пойдеворини яратади. Тадқиқотлар давом этар экан, ушбу тамойилларнинг амалда татбиқ этилиши ва уларнинг мувофиқлик ставкаларига таъсирини янада чуқурроқ ўрганиш ўз солиқ тизимларини оптималлаштиришга интилаётганлар учун қимматли тушунчаларни беради.

Мувофиқлик ва барқарорлик: Солиқ қонунларига тез-тез ўзгартиришлар киритавериш келажакда ноаниқликни келтириб чиқариши мумкин. Солиқ тўловчилар учун башорат қилинадиган муҳитни таъминлаш учун барқарор ва изчил солиқ сиёсатига интилиш лозим. Солиқ қоидаларидаги тўсатдан ва кутилмаган ўзгаришларни минималлаштириш орқали корхоналарга узоқ муддатли режалаштириш билан шуғулланишга имконият яратилиб, уларнинг бизнес режаларини аниқроқ бўлишига хизмат қилади.

Адолат ва тенглик: Солиқ юкининг адолатли тақсимланишини таъминловчи, тўлов қобилиятини ҳисобга оладиган солиқ тизимларини лойиҳалаш, солиқ тўлашдан қочиш ва бўйин товлашнинг олдини олиш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш, барча солиқ тўловчилар ўзларининг адолатли ҳиссаларини кўшишларини таъминлаш лозим.

Рақамлаштириш ва автоматлаштириш: Ариза бериш жараёнини соддалаштирадиган ва хатоларни камайтирадиган фойдаланувчиларга қулай, онлайн солиқ платформаларини яратиш учун технологиядан фойдаланишга интилиш керак. Мувофиқликни текшириш учун автоматлаштирилган тизимларни жорий этиш, бу номувофиқликларни аниқлаш ва солиқ қонунчилигини амалга оширишни осонлаштиради.

Таълим ва алоқа: Солиқ қонунчилиги, уларнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари тўғрисида жамоатчиликни хабардор қилиш, солиқ тўловчиларга солиқ мажбуриятларини тушуниш ва уларга қандай риоя қилиш кераклигини тушуниш учун аниқ ва тушунарли йўриқномаларни тақдим этиш керак.

Мувофиқлик учун имтиёзлар: Солиқ мажбуриятларини доимий равишда бажарадиган корхоналар ва жисмоний шахслар учун мукофот тизимларини жорий этиш керак. Мувофиқлик инфратузилмасига сармоя киритадиган ёки жамиятга фойда келтирадиган фаолият билан шуғулланадиган корхоналар учун солиқ имтиёзларини тақдим этиш ҳам ўзига хос мукофот вазифасини бажаради.

Манфаатдор томонлар билан ҳамкорлик: Солиқ қонунчилигини ишлаб чиқиш ёки ўзгартиришлар киритишда манфаатдор томонлар, жумладан, корхоналар, солиқ мутахассислари ва жамоатчилик билан ҳамкорлик қилиш, мослаштирилган ва адолатли солиқ қоидаларини яратиш учун турли соҳаларнинг ўзига хос муаммоларини ҳисобга олиш даркор.

Халқаро ҳамкорлик: Ахборот алмашиш ва трансчегаравий солиқдан қочишга қарши самарали курашиш учун бошқа давлатлар билан ҳамкорлик қилиш, яхлит ва уйғунлашган глобал солиқ муҳитини яратиш учун илғор халқаро амалиёт ва стандартларни қабул қилиш ҳам керак.

Фаол ижро: Юқори хавфли ҳудудларда мақсадли мажбурий ҳаракатларни амалга ошириш учун хавфга асосланган ёндашувларни амалга ошириш, мувофиқлик учун жазолар адолатли ва мутаносиб бўлган ҳолда қочишнинг олдини олиш учун етарлича муҳим бўлишини таъминлаш каби масалаларни ҳам унутмаслигимиз лозим.

Бу жиҳатларга эътибор қаратган ҳолда, солиқ органлари ихтиёрий риоя қилишни рағбатлантирадиган ва кенг қамровли мажбурият чораларига бўлган эҳтиёжни камайтирадиган муҳитни яратиши мумкин. Бу эса, ўз

навбатида, янада самарали ва адолатли солиқ тизимига олиб келиши мумкин.

Ўзбекистонда солиқ қонунчилигига риоя қилиш билан боғлиқ ўзига хос муаммолар мавжуд бўлиб, солиқ қонунларининг мураккаблиги ва тез-тез ўзгариб туриши солиқ тўловчиларга ўз мажбуриятларини тушунишни қийинлаштириши мумкин, бу эса қасддан бажарилмаслигига олиб келади.

Хулоса ва таклифлар. Солиқ қонунчилигини соддалаштириш, қоидаларни аниқлаштириш ва кераксиз мураккабликни камайтириш учун солиқ кодексини ҳар томонлама кўриб чиқиш, чалкашликлар бўйича фикр-мулоҳазаларни йиғиш учун манфаатдор томонлар билан маслаҳатлашишни кўриб чиқиш лозим.

Солиқ жараёнларида рақамли воситалар ва автоматлаштиришнинг етарли даражада интеграцияланмаганлиги қўлда хатолар, кечикишлар ва риоя қилишда қийинчиликларга олиб келиши мумкин. Мувофиқликни текшириш учун автоматлаштиришдан фойдаланган ҳолда онлайн ариза бериш ва тўлаш учун мустақам рақамли солиқ платформасини жорий қилиш, фойдаланувчи учун қулай интерфейсларни ишлаб чиқиш ва солиқ тўловчиларни ўқитиш керак.

Аҳолининг солиқ мажбуриятлари ва тартиб-қоидалари тўғрисида хабардорлиги йўқлиги қасддан бажарилмаслигига олиб келиши мумкин. Шу сабабли ҳам аҳолининг солиқ қонунлари, ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақида хабардорлигини ошириш учун маърифий кампанияларни йўлга қўйиш, турли каналлардан, жумладан, ижтимоий медиа, семинарлар ва жамоатчилик билан мулоқотдан фойдаланиш керак. Ҳали бу мавзуда кейинги тадқиқотимизда батафсил ўрганишлар олиб боришни мақсад қилганмиз.

Солиқ қонунчилигининг изчил бажарилмаслиги ихтиёрий риоя қилишни камайтирадиган тенгсизликка олиб келиши мумкин. Солиқ қонунчилигининг изчил қўллани-

лишини таъминлаган ҳолда, таваккалчиликка асосланган ижро стратегиясини амалга ошириш. Солиқ органларининг адолатли ва самарали ижро этиш имкониятларини ошириш учун уларни тайёрлашга эътибор қаратиш лозим. Саводсиз солиқ органи ходими, ўзи тушунмаган тушунчани бошқа бир солиқ тўловчига тушунтириши ўз бир катта муаммолардан ҳисобланади. Энг муҳими, оддий ҳисобланган бундай камчиликларни тан ола билиш лозим, шундагина ўзгаришларни қила оламиз.

Кўшилган қиймат солиғи (ҚҚС) тизимидаги мураккабликлар, хусусан, корхоналар учун риоя қилишда қийинчиликларга олиб келиши мумкин. ҚҚС тизимини кўриб чиқиш ва соддалаштириш, мураккабликлар ва юзага келиши мумкин бўлган камчиликларни бартараф этиш, ҚҚСга риоя этиш бўйича корхоналарга аниқ кўрсатмалар ва ёрдам беришни кўриб чиқиш лозим.

Кичик бизнес чекланган ресурслар ва ёрдам туфайли солиқ мажбуриятларини тушуниш ва бажаришда доимо қийинчиликларга дуч келишади. Мақсадли қўллаб-қувватлаш дастурларини ишлаб чиқиш, жумладан, кичик бизнес учун соддалаштирилган солиқ ҳисоботи, таълим ресурслари ва мувофиқликни осонлаштириш учун маслаҳат хизматларини кенгроқ амалиётга тадбиқ қилиш керак.

Ўзбекистонда солиқ қонунчилигига риоя этиш бўйича муаммоларни ҳал қилиш қонунчиликдаги ислохотлар, технологик тақомиллаштириш, халқ таълими ва халқаро ҳамкорликни уйғунлаштирган кўп қиррали ёндашувни талаб қилади. Илмий таклифлар Ўзбекистондаги солиқ тўловчилар ва солиқ органларининг ўзига хос эҳтиёжларини чуқур баҳолашга асосланган бўлиши керак. Ҳукумат органлари, илмий муассасалар ва манфаатдор томонлар иштирокидаги ҳамкорликдаги саъй-ҳаракатлар самарали ечимларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишга ҳисса қўшиши мумкин.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. Wahl I., Kastlunger B., Kirchler E. (2010). Trust in authorities and power to enforce tax compliance: An empirical analysis of the "slippery slope" framework. *Law & Policy*, 32(4), 383–406. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9930.2010.00327.x>
2. Cirman A., Pahor M., Starček S. (2021). Addressing evasion and tax morale by educating young taxpayers. *EDUvision*38.
3. James S., Alley C. (2002). Tax compliance, self assessment system and tax administration. *Journal of Finance, and Management in Public Services*, 2(2), 27–42.
4. Kirchler E., Muehlbacher S., Kastlunger B., Wahl I. (2007). Why pay taxes? A review of tax compliance decisions (International Center for Public Policy Working Paper Series 07-30). International Center for Public Policy.
5. Roth J. A., Scholz J. T., Witte A. D. (1989). *Taxpayer compliance (Vol. 1)*. University of Pennsylvania Press.
6. Inasius F. (2019). Factors influencing SME tax compliance: Evidence from Indonesia. *International Journal of Public Administration*, 42(5), 367–379. <https://doi.org/10.1080/01900692.2018.1464578>

7. E Hassan I., Naeem A., Gulzar S. (2021). Voluntary tax compliance behavior of individual taxpayers in Pakistan. *Journal of Financial Innovation*, 7. <https://doi.org/10.1186/s40854-021-00234-4>
8. Saad N. (2012). Tax Non-Compliance behaviour: Taxpayers' view. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 65, 344–351. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.11.132>
9. Musimenta D., Nkundabanyanga S. K., Muhwezi M., Akankunda B., Nalukenge I. (2017). Tax compliance of small and medium enterprises: A developing country perspective. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 25, 149–175. <https://doi.org/10.1108/jfrc-08-2016-0065>
10. Palil M. R. (2010). Tax knowledge and tax compliance determinants in self assessment system in Malaysia [Doctoral dissertation]. University of Birmingham.

“ISLOM RENESSANSI” TARIXIY BOSQICHIDA ASOSIY VOSITALAR HISOBINING RIVOJLANISHI

Raximova Guzalbegim Murodovna
“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti”
Milliy tadqiqot universiteti

https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss6/a22

Annotatsiya. Ushbu maqolada «Islom renessansi» davrida asosiy vositalarning hisobi va umuman, hisob tizimining rivojlanishi, shuningdek, asosiy vositalarning iqtisodiy mohiyati, mazmuni, nazariy ahamiyatini ochib berishda asosiy vositalar tushunchasining tarixiy shakllanish bosqichlari tadqiq etilgan. Sharq olimlarining buxgalteriya hisobi, hisob obyektlari haqidagi ilmiy bayonlarining kamyoblighi, ilmiy tadqiqotimizda asosiy vositalar hisobi metodologiyasining shakllanishi, rivojlanishi va takomillashishida nafaqat Rossiya, Yevropa va Amerika, shuningdek, Sharq olimlarining ilmiy-nazariy yondashuvlari tatbiq qilingan.

Kalit so‘zlar: “Islom renessansi”, asosiy vositalar hisobi, Sharq olimlari, tarixiy bosqichlari, inventarizatsiya, smeta, ikkiyoqlama yozuv.

РАЗВИТИЕ УЧЕТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ НА ИСТОРИЧЕСКОМ ЭТАПЕ "ИСЛАМСКОГО РЕНЕССАНСА"

Рахимова Гузалбегим Муроодовна
Национальный исследовательский университет
«Ташкентский институт инженеров ирригации
и механизации сельского хозяйства»

Аннотация. В данной статье рассмотрен учет основных средств и развитие системы учета в целом в период «Исламского Ренессанса», а также формирование исторического этапа основных средств, их экономическая сущность, содержание и теоретическое значение. В наших научных исследованиях были применены научно-теоретические подходы не только российских, европейских и американских ученых, но и восточных ученых при формировании, развитии и совершенствовании методики учета основных средств.

Ключевые слова: «Исламский Ренессанс», учет основных средств, ученые-Востоковеды, исторические этапы, инвентаризация, смета, двусторонняя запись.

DEVELOPMENT OF ACCOUNTING FOR FIXED ASSETS AT THE HISTORICAL STAGE OF THE "ISLAMIC RENAISSANCE"

Rakhimova Guzalbegim Murodovna
National Research University "Tashkent institute of
irrigation and agricultural mechanization engineers"

Abstract. This article examines the accounting of fixed assets and the development of the accounting system as a whole during the period of the “Islamic Renaissance”, as well as the formation of the historical stages of fixed assets, their economic essence, content and theoretical significance. In our scientific research, scientific and theoretical approaches were applied not only from Russian, European and American scientists, but also Eastern scientists in the formation, development and improvement of the methodology for accounting for fixed assets.

Key words: “Islamic Renaissance”, accounting of fixed assets, Oriental scholars, historical stages, inventory, estimate, two-sided recording.